

GODIŠNJAK DRUŠTVA ISTORIČARA BOSNE I HERCEGOVINE, godina XXXVII, Sarajevo 1986, str. 201.

Rubrika Članci i rasprave (str. 9—126) sadrži slijedeće radove:

M. Ekmečić. Dva vijeka evropskih revolucija (str. 9—51). Prema autorovoj napomeni ovaj esej je pisan kao uvod jednom planiranom izdanju plakata iz evropskih revolucija 1789—1945, koje je trebalo izaći 1980. godine.

Autor drži da se revolucijom može smatrati samo nasilni pokušaj stvaranja promjena u društvu. Nijedna se revolucija ne definira kao takva sama po sebi, nego se socijalne promjene verificiraju kao revolucija tek naknadnim slijedom događaja. Za ovu definiciju pisac nudi primjer američkog rata za oslobođenje, koji se tek sto pedeset godina kasnije počeo smatrati općom socijalnom promjenom. Autor ovim esejem inicira sažimanje diskusija različitih škola. Posebnu pažnju obraća na mišljenja Jeana Jaurèsa i Georges-a Lefebvrea o francuskoj revoluciji. Autor također razmatra odnos urbanog i agrarnog u modernim revolucijama, te utjecaj velikih društvenih promjena na procese ubrzane urbanizacije.

M. Vasić. Socijalna struktura jugoslavenskih zemalja pod osmanskom vlašću do kraja XVII. vijeka (str. 53—73). Ovaj je rad prema napomeni autora objavljen na češkom i engleskom jeziku, a predstavlja prošireni referat podnesen na znanstvenom zasjedanju čehoslovačko-jugoslavenske historijske komisije, u Brnu u studenom 1975. godine.

Autor daje uvid u osnovnu klasifikaciju podanika Osmanske države s obzirom na religijsku i socijalnu pripadnost, a zatim konstatira postojanje društvenih grupa koje imaju međuklasni karakter, što je karakteristično za sve staleške države.

Jugoslavenski prostor unutar Carstva ima mnoge specifičnosti društva, proizišle iz spoja srednjovjekovnog nasljedstva i turskoga feudalnog sistema. U analizi bogate strukture osmanskog društva posebno je akcentuiran problem strukture seoskog društva.

U prva dva stoljeća osmanske vlasti u našim prostorima, uz feudalnu klasu i raju, egzistiraju slojevi i grupe stanovništva koji, zbog svog posebnog položaja, izmiču osnovnoj klasifikaciji. Tu se prvenstveno radi o zatečenim grupama koje su se uspjele, ponekad i pod novim imenom, uklopiti u ustrojstvo Carstva. Njihovi pripadnici redovito obavljaju određene službe u korist države, pa su na osnovi toga izuzeti od poreza, u cjelini ili dijelom, kao i drugih obaveza. Suvremena bugarska historiografija ovakve grupe tretira kao »stanovništvo sa specijalnim zaduženjima« i »raju sa specijalnim zaduženjima«.

Među brojnim grupama u našim krajevima posebno se ističu: Vlasi (kao socijalni sloj), vojnici, martolozi, akindžije, derbendžije, ćupridžije, sokolari, mu-selemi, rudari, kiridžije, katrandžije. Za svaku od nabrojanih skupina dana je karakterizacija te njihov suodnos i relacija prema društvu u cjelini.

Promjena strukture u prva dva stoljeća osmanske vlasti išla je u pravcu ujednačavanja, to jest njezina pojednostavnjenja. Razlozi takvog razvoja su u jačanju turskog feudalizma, ali i u sve većoj potrebi države za povećanje prihoda. Takvi socijalni procesi karakteristični su za širi balkanski prostor, a posljedično su pojačavali diferencijaciju stanovništva na muslimane i nemuslimane.

D. Tošić, Petar Primović — dubrovački trgovac i zakupac carina u Bosni (str. 75—91). Dosadašnja historiografska produkcija registrirala je Petra Primovića kao vrlo uspješnog poslovnog čovjeka i političara. Na osnovi vlastitih istraživanja građe u Historijskom arhivu u Dubrovniku autor pruža temeljit uvid u Primovićev životni put — počev od porodične situacije, preko imovnog stanja, njegove trgovačke, političke i drugih vidova aktivnosti, pa do svakidašnjeg života i ponašanja.

Pored uobičajenih djelatnosti krupnijih dubrovačkih trgovaca (kao što su trgovina solju, talijanskim tkaninama, rudarskim proizvodima zaleđa) posebno je zanimljivo njegovo poslovanje vezano uz zakupe carina u Bosni. Primović je u ožujku 1418. zakupio četvrtinu drijevske carine, ali kako je i dubrovačka vlada bila zainteresirana za nju, upozorava ga da se ubuduće ne miješa u kupnju. Kao zakupac drijevske carine, i to polovine koja je pripadala Sandalju, javlja se opet 1421, ali uz suglasnost svoje vlade. Zakupljivao je i druge carine u Bosni, naprimjer u Olovu uortačen s dvojicom mletačkih trgovaca.

Na kraju članka autor konstatira da je Primović tipičan primjer uspješna poslovnog čovjeka koji novac zarađen kopnenom trgovinom ulaže u razvoj pomorstva, te je tako njegova djelatnost odlična ilustracija posredničke uloge Dubrovnika među balkanskim zaleđem i talijanskom obalom.

V. M. Hevrolina (Moskva), Ruskie revoljucionery i vasstanie v Hercegovine v 1882. godu (str. 117—126). Članak se bavi odnosom ruske revolucionarno-demokratske štampe i nekih aktivista ruske revolucionarne emigracije (S. M. Kravčinskoga, P. A. Krapotkina, A. H. Hristoforova) prema ustanku u Hercegovini 1882. godine. U članku je objavljeno malo poznato pismo S. M. Kravčinskog M. P. Dragomanovu, koje svjedoči o pokušaju vođa hercegovačkog ustanka da privuku ruske revolucionare. Iz pisma je vidljivo da su ustaničke vođe uspjele uspostaviti vezu s ruskim generalom M. D. Skobeljevim, te da je s njim bio planiran susret u Milanu za ljeto 1882. godine.

Rubrika Prilozi sadrži:

B. Krekić (Los Angeles), Dva priloga bosanskoj istoriji prve polovine petnaestog vijeka (str. 129—142). Prvi prilog »Uloga bosanskih vojvotkinja u dubrovačkoj kupovini Konavala« ističe vrlo značajnu, a dosad nedovoljno zapaženu ulogu, koju su u vrlo kompliciranom političkom procesu stjecanja Konavala, odigrale dvije ugledne bosanske žene. Naime, jedna od najčešćih, ali i najuspješnijih metoda dubrovačke diplomacije bio je pridobivanje okoline vladara od kojeg se nešto željelo isposlovati. Zato su poklisari redovito oblijetali oko supruga uglednih ljudi u zaleđu, a vlada je za usluge bila spremna na izdašne poklone. Tako je Teodora, žena Radoslava Pavlovića, dobila izuzetno veliku svotu za pomoć kod kupnje suprugova dijela Konavala — jednaku onoj koju naknadno dobiva vojvoda Sandalj. Jelena, druga žena Sandaljeva, kći srpskog kneza Lazara, sestra srpskog despota Stefana Lazarevića, udova Đurđa Stracimirovića Balšića, bila je već svojim familijarnim vezama dovoljno snažna da joj Dubrovčani posvete punu pažnju. Pored toga bila je vrlo energična, poput majke kneginje Milice, i vrlo utjecajna kod svog muža. On je, da bi zadovoljio ženinu taštinu, čak bio spreman i na svojevrsna poniženja.

Žene su, svakako, odigrale značajniju političku ulogu u srednjovjekovnoj prošlosti Bosne nego što se dosad mislilo, bilo posredno, preko supruga, bilo izravno koristeći se njihovim političkim ugledom i obiteljskim vezama.

Drugi je prilog »Da li su Dubrovčani pokušali da otruju Radoslava Pavlovića 1430. godine?«. Po odluci Republike u proljeće 1430. da prokopa kanal i tako odijeli

Cavtat od kopna, izbija otvoreni sukob s Radoslavom Pavlovićem. Dubrovčani su po običaju razaslali poslanstva i pisma na sve strane, tražeći zaštitu i saveznike. Koristeći se podrškom vojvode Sandalja intenzivno rade na stvaranju lige protiv Radoslava. Autor zaključuje da uskoro Republika pribjegava i drugim sredstvima za uništenje neprijatelja, i to na osnovi Senatova ovlaštenja knezu i Malom vijeću (od 5. V. 1430) da smiju pregovarati »sa nekim od naših neprijatelja za naše dobro«, zatim davanja vjere izvjesnom Sokanu dva dana kasnije. Dva tjedna kasnije vlada šalje u Veneciju Johannesa Salimbene, vrlo uglednoga gradskog apotekara. Sudeći po iscrpnoj uputi koju je dobio trebao je u najvećoj tajnosti pribaviti otrov. Tek 26. VI. 1430. u dokumentima se izričito spominje »uništenje osobe Radoslava Pavlovića«, ali sigurno je da se taj plan može dovesti u vezu s apotekarovom misijom u Veneciji. Iako je vlada imenovala trojicu vlastele da se brinu oko organiziranja trovanja »neprijatelja«, akcija nije uspjela, pa se konavoski rat produžio.

M. Hamović, Sjećanje kao varljiv i nepouzdan svjedok prošlosti (u kontroverzним izjavama učesnika NOR-a o tome kada je i gdje donesena odluka o formiranju dobrovoljačke vojske), (str. 143—155). Autor smatra da se sjećanje kao historijski izvor trajne vrijednosti može održati jedino ako ga historiografija nakon primjene svoje metodologije verificira. Naravno, valja imati na umu da historiografija nema definitivne rezultate istraživanja koji se mogu smatrati konačnim, jer njezino tražanje za istinom nije vremenski ograničeno. Dakle, sjećanje koje izdrži historio-grafski sud može biti valjan historijski izvor.

Slijede prikazi knjiga (str. 159—167), rubrika Iz nastave (str. 171—192) koja sadrži članak M. Dašića: Položaj nastave istorije u našem obrazovno-vaspitnom sistemu i Rezime stavova i zaključaka SK SSRN Jugoslavije — Sekcija za obrazovanje, nauku i tehničku kulturu i umjetnost.

U odjeljku Iz Društva istoričara, Vera Kae izvještava o XXVI. redovnoj godišnjoj skupštini Društva istoričara Bosne i Hercegovine (str. 193—196).

Nekrolog Luki Đakoviću (1929—1986) napisao je T. Išek.

Ivica Prlander

ZGODOVINSKI ČASOPIS, glasilo Zveze zgodovinskih društev Slovenije, letnik 40, številka 4, leto 1986, str. 363—530, i letnik 41, številka 1, leto 1987, str. 1—202.

Rajko Bratož, Razvoj organizacije zgodnjekršćanske cerkve na ozemlju Jugoslavije od 3. do 6. stoletja (363—395). Razvoj organizacije ranokršćanske crkve na teritoriju provincija koji danas zaprema Jugoslavija, autor je periodizirao na slabo poznate početke u drugoj polovini III. i na prijelazu III. i IV. stoljeća, silovit uspon u IV. stoljeću, stagnaciju u V. i ponovni uspon u VI. stoljeću. Rasprava je obogaćena vrijednim katalogom i kartom.

Sergij Vilfan, Temelji in razvoj denarnih sistemov v slovenskih deželah do 17. stoletja (397—412). Autor je dao sustavni prikaz novčanih sistema koji su se sretali na slovenskom prostoru, njihov razvoj i suodnose.

Ferdo Gestrin, Gospodarstvo na Slovenskem in Vojna krajina (413—421). Nasuprot dosad široko prihvaćenom mišljenju da su slovenske zemlje snosile velike terete i obaveze za uzdržavanje Vojne krajine što je negativno utjecalo na njihov gospodarski razvoj, autor sugerira oprečno rješenje.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

HISTORIJSKI ZBORNİK GOD. XL (1) str. 1—470, Zagreb 1987.

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUS, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Ivan KAMPUS

LEKTOR I KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Narudžbe šalžite na adresu:
Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 5000 din.

Izdavanje časopisa sufinancira
Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — travanj 1988.